

ZIE ZOO

nr. 191, januari 2024

3 Kroost bij de zeekoeien

Op 20 september werd er een gezond zeekoekalfje geboren.

10 Jaaroverzicht

Een terugblik op al het wel en wee van 2023.

9

Gezinsuitbreiding
bij de chimpansees!

KONINKLIJKE
BURGERS'ZOO

Even omzien

Alex en Bertine van Hooff

Verderop in deze ZieZoo kijken we nog eenmaal uitgebreid terug op het jaar 2023 dat inmiddels achter ons ligt. Op deze plaats willen we u allereerst een heel gelukkig en voorspoedig 2024 wensen! De oplettende bezoekers zullen gezien hebben dat we in ons park enthousiast van start zijn gegaan met (voorbereidingen op) bouwactiviteiten rond de ingang van de Bush en het olifantenverblijf. We hopen u in een volgende editie van de ZieZoo hierover meer te kunnen vertellen. Ons evenement IJstijd & Zoo wordt verlengd tot en met zondag 25 februari 2024! We ontvingen zoveel positieve reacties van abonneementhouders en dagbezoekers over de ijstijd-dieren in ons park én de extra kinderactiviteiten in de weekenden en vakanties dat we besloten hebben de looptijd van het evenement tot en met de voorjaarsvakantie te verlengen. Veel plezier!

Colofon

Redactie:

Annemarie van Lierop
Bas Lukkenaar
Constanze Mager

Fotografen:

Iris Wissenburg
Joelf (Wikimedia Commons)
Kim Huijing
#maartenvandergeest61
Max Janse
Mira Meijer
Theo Kruse
Ties van den Hoek

Foto:

Vorkant: chimpansees

Vormgeving en druk:

Drukkerij Rozijn Repro, Didam

ZieZoo is een uitgave van Koninklijke Burgers' Zoo, Arnhem. ZieZoo verschijnt viermaal per jaar. Abonneementhouders ontvangen ZieZoo gratis.

ISSN:

1876-1798

KONINKLIJKE
BURGERS' ZOO

Antoon van Hooffplein 1
6816 SH Arnhem
(026) 44 24 534
info@burgerszoo.nl
www.burgerszoo.nl

Op de agenda

Een nieuw jaar, een kersverse agenda... en wij leveren al leuke zaken om vast te noteren! Tenzij expliciet anders vermeld, is aanmelding vooraf voor deelname noodzakelijk. Geef u dan a.u.b. op via www.burgerszoo.nl/activiteiten. Voor sommige educatieve activiteiten is maar een beperkt aantal plekken beschikbaar, dus wees er op tijd bij!

14, 16 en 21 februari: Kleuterprogramma 'Klein als een vlinder, groot als een zeeke'

In de ochtend gaan de peuters en kleuters (4 tot 6 jaar) met een gids en een ouder op ontdekkingsstoe in de Mangrove. Deelname aan het programma kost, naast een geldig entreekaartje, 2 euro per kind als natuurbehoudsbijdrage.

10 maart, 14 april, 26 mei en 16 juni: 'Seizoenswandeling met IVN Arnhem'

Wat groeit er tussen pad en gracht, wat bloeit er naast het maki-eiland, wat vliegt daar bij het moerasgebied? Deskundige IVN-gidsen nemen dit jaar kleine groepjes abonneementhouders (leeftijd vanaf 12 jaar) mee op een reis naar inheemse biodiversiteit. Gewoon op het terrein van Burgers' Zoo! Deelname kost, naast een geldig entreekaartje, 3 euro per persoon.

23 en 24 maart; 6, 7, 13, 14, 20 en 21 april: 'Vroege Vogelwandeling in de Bush'

We gaan vogels spotten en daarvoor is het motto: vroeg uit de veren! Verzamelen om 7.15 uur bij de kassa, start om 7.30 uur. Kosten voor abonneementhouders: 5 euro, voor overige personen naast een entreekaartje 7,50 euro. De opbrengst komt ten goede aan de EAZA-natuurbehoudscampagne 'VietnAMAZING'.

1 en 2 juni: 'BuurNatuur'

Voor het derde jaar zetten we tijdens een juni-weekend de inheemse natuur in de schijnwerpers. Dit doen we samen met veel lokale natuurbehoudsorganisaties. Bij zo'n tien kramen valt er van alles te zien, ontdekken, bekijken en leren over dieren en planten uit Nederland. Aanmelding niet nodig, alleen voor deelname aan rondleidingen.

Avondlezingen

De maandelijkse avondlezingen zijn bedoeld voor volwassenen en jeugd vanaf 12 jaar. Ze duren van 19.30 uur tot 21.30 uur.

17 januari: 'Het ontstaan van Nederland' door Herman Heskamp, van het Gelders Geologisch Museum in Velp

21 februari: 'De goudjakhals in Nederland' door oud-dierverzorgster Sanne Verduin

13 maart: 'Wat de dieren me leerden' door Kaat Knook, oud-dierverzorgster

Kindercolleges

De maandelijkse kindercolleges zijn bedoeld voor kinderen van 6 tot 12 jaar en duren van 16 tot 17 uur:

17 januari: 'Fleurige fladderaars' over vlinders

21 februari: 'Ordenen deel 2'

over indeling van dieren, ook wie deel 1 afgelopen seizoen gemist heeft, is welkom

13 maart: '(Dino)Sauriërs deel 2'

vooral over sauriërs die geen dino's waren

Klik & meld je aan voor een van de activiteiten

Klik & meld je aan voor een van de lezingen!

Klik hier voor video

Kroost bij de zeekoeien

Aan deze boreling had de ooievaar flink te tillen: een pasgeboren zeekoe weegt zo'n 35 kilo! Op 20 september 2023 is Burgers' Zoo opnieuw verblijd met de geboorte van een Caribische zeekoe. Daarmee zwemt een inmiddels vierkoppige familie zeekoeien in Burgers' Mangrove.

Niet per se familiedieren

Hoe de sociale structuren van de bedreigde zeekoeien in de natuur in elkaar zitten, is nog steeds niet helemaal ontrafeld. Duidelijk is vooral dat de biologen hier voorslagnog van mening verschillen. Terwijl sommige zeekoeienkenners spreken van jarenlange vriendschapsbanden, stellen andere onderzoekers dat individuele dieren totaal geen blijk van herkenning geven bij een weerzien na een tijdje gescheiden te zijn geweest. Zeekoeiencommunicatie en -gedrag zijn voor ons mensen lastig te lezen, omdat deze zeezoogdieren zo anders zijn dan wij. Echter, we kunnen wel met zekerheid stellen dat zeekoeien in de natuur niet in vaste familiegroepen leven en dat de vader geen bijdrage levert aan het opvoeden van zijn nageslacht.

Vaderschap onbekend

In het wild verzamelen meerdere mannetjes zich rondom een vruchtbaar vrouwtje. Zij vormen een zogenaemde 'mating herd', waarbij gedurende de dagen dat het vrouwtje vruchtbaar is, mannetjes blijven aan- en afhaken. Deze mannetjes volgen het vrouwtje als een schaduw. Omdat in die periode meerdere mannetjes met het vrouwtje paren, is het onduidelijk wie de

vader is. De dracht duurt ongeveer een jaar en omdat de interesse van de mannetjes met de vruchtbare dagen van het vrouwtje eindigt, is er sprake van allemaal 'alleen-zwemmende moeders'.

In Burgers' Mangrove

Een vaderschapstest afnemen is bij de zeekoeien in Burgers' Zoo niet nodig; we hebben namelijk maar één mannelijke zeekoe! Aan zijn gedrag is ook duidelijk af te lezen, wanneer het vrouwtje vruchtbaar is. Hij flehmt dan (trekt dan boven water zijn bovenlippen omhoog om de hormonen beter te kunnen ruiken), eet minder en stalkt het vrouwtje voortdurend. Op die manier wisten we in het najaar van 2022 dat er interesse was. Ook zijn er meerdere paringen waargenomen. Toch was dat enigszins verrassend, want pas eind december 2021 is het vrouwtje van het vorige jong bevallen. En in de natuur is het geboorte-interval volgens de literatuur tussen twee en vijf jaar. Ons zeekoevrouwtje baarde daarentegen al na 19 maanden het volgende kleintje! Dit vrouwtje zorgde al eerder voor verrassingen, want ze was bij de eerste dracht op een leeftijd, waarbij zeekoeien volgens de boeken nog helemaal niet vruchtbaar zijn!

Zussen

Na de bevalling maakten we ons een beetje zorgen, omdat de oudere dochter wel erg veel rond de moeder hing. Vlak voor de bevalling was dit jong ook nog incidenteel aan de tepel van de moeder gesignaleerd. Om veilig te stellen dat de band tussen moeder en het pasgeboren jong zich goed kon ontwikkelen en het kleintje ook aan voldoende moedermelk kon komen, zijn de moeder en haar jong gedurende de eerste paar weken van de vader en de oudere dochter gescheiden. Het pasgeboren jong blonk meteen uit door zijn zelfstandigheid. Bovendien kon het, een beetje atypisch voor zeekoeien, al op dag één met perfecte coördinatie van staart- en borstvinnen zwemmen. Het groeit als kool en op schijnbaar een beetje buikkrampjes na op de dagen dat de kleine ook meer groenvoer begon te eten, is het een heel probleemloos jong. In november zijn de vier zeekoeien weer herenigd, en dat gaat heel goed. Grote zus blijft van moeders tepel af en de omgang met elkaar is vriendelijk. Eindelijk konden we aan de grote ruit ook op de buik van het jong turen om het geslacht vast te stellen: het is een vrouwtje!

Tekst: Constanze Mager

Aan de onderkant van een blad zijn schildluizen en halvebol dopluizen te zien. De luizen met gaatjes zijn geparasiteerd.

Insecten tegen insecten

Het jaarthema van 2024 van de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen luidt 'insecten'. Een soortenrijke groep die in een ecosysteem de meest uiteenlopende functies heeft. Een aantal soorten zijn 'plaaginsecten' en die zijn we in Burgers' Bush toch liever kwijt dan rijk. Nee, we gebruiken geen gif op de planten in de Bush. Dat hoeft ook niet; het gaat prima zonder. In de Bush proberen we het tropisch regenwoud na te bootsen en ook een regenwoud gedijt zonder bestrijdingsmiddelen – een ecosysteem houdt zichzelf immers in stand. Nou lukt het ons niet om het regenwoud compleet te kopiëren, dus een volledig functioneel ecosysteem zal het nooit worden, maar we kunnen de werking wel benaderen. En dat doen we ook.

De halvebol dopluizen op deze twijg zijn niet geparasiteerd.

Ingrijpen is nodig

Als we helemaal niet zouden ingrijpen in de beplanting van de Bush, zouden we steeds meer een monocultuur krijgen. Diverse 'pipers' (peperachtigen uit de familie *Piperaceae*) of *Aglaonema's* gedijen prima en nemen de boel zo over, ten koste van kwetsbaardere planten. Maar die kwetsbare planten zijn vaak juist bijzonder. Dus ingrijpen is wel van belang om de beplanting interessant te houden.

Hetzelfde geldt voor bepaalde 'wilde ongewervelden' in de hal. Er loopt daar, vaak niet eens opgemerkt door bezoekers, van alles: miljoenpoten, kakkerlakken, mieren, pissebedden en luizen. Dat is meestal niet zo erg, want vaak brengen ze niet al te veel schade aan, of doen ze juist nuttig werk binnen het systeem! Wolluis, bladluis, schildluis, halvebol dopluis; als je die af en toe spot, lijdt de plant waarop ze zitten daar meestal niet onder. Maar de populatie kan soms flink toenemen en natuurlijke vijanden zijn er niet veel in de hal. Dus hoe houden we de luis in toom?

Insecten tegen insecten inzetten

Daar hebben wie iets op bedacht, iets dat goed in het straatje van het nabootsen van het ecosysteem past. Je kunt namelijk specifieke roofinsecten voor specifieke luizen kopen! En die kun je dan loslaten op de

plekken waar een te grote luizenpopulatie gevonden is. Dus je kijkt regelmatig hoe het met de luizen gaat. We weten welke plekjes ze fijn vinden, dus het is meestal geen verrassing waar we ze aantreffen. En als de populatie te snel groeit, dan bestel je de juiste predator voor de betreffende luizensoort. En die roofinsecten (eitjes of volwassen insecten) zet je uit op de plant waar de luis voorkomt.

Dan komt het spannende stuk, want vervolgens moet je checken of de uitgezette insecten hun werk doen. Tegen de halvebol dopluis zetten we bijvoorbeeld een sluipwespensoort in. Deze parasiteert de luis. Je ziet dan kleine gaatjes in de dopluizen verschijnen en soms zijn de luizen al leeggegeten. Dan zijn er eitjes in de luis gelegd en hebben de wespenlarven de luizen lekker van binnen opgegeten. Weg luis! En die sluipwespen zelf, die houden het nog een tijdje vol in de Bush, totdat ze zelf weer worden opgegeten door rondvliegende vogels. Dat is niet erg. Als ze goed hun werk gedaan hebben, duurt het vaak weer een tijd voordat de luizenpopulatie zich hersteld heeft. Dus als je in de Bush een vliegend insect ziet, dan kan die zomaar voor ons aan het werk zijn!

Tekst: Iris Wissenburg

Viseieren

Als je bij het koraalrif-aquarium staat, zie je regelmatig jonge visjes zwemmen. Vooral de juweelkardinaalbaars krijgt veel jongen en ook het zwaluwstaartjuffertje is heel succesvol. Waarom zij wel en andere soorten niet? Om dat te begrijpen, moeten we naar de biologie van deze soorten kijken. Er gebeurt namelijk veel meer dan we kunnen zien.

De juweelkardinaalbaars is een muilbroeder. Dit visje heeft de bek vol eieren.

Substraat- en muilbroeders

Vissen hebben verschillende strategieën om zich voort te planten. Zo zijn de kardinaalbaarsen muilbroeders. Het mannetje van de juweelkardinaalbaars neemt de bevruchte eitjes in de bek en zwemt hier 19 dagen mee rond voordat ze uitkomen. En daarna zwemt hij ook nog een kleine week met het krioelende kroost in zijn bek, voordat hij de kleintjes uiteindelijk op een veilige plek uitspuugt, tussen de scherpe naalden van een zee-egel. Een prachtige bescherming van het jonge grut. Het zwaluwstaartjuffertje is een substraat-broeder, waarbij de eieren afgezet worden op een steen. Daarna bewaken de ouders de eieren. En als de eieren uitkomen, worden ook de jongen door de ouderdieren bewaakt. Als duiker word je zelfs door dit kleine, zwarte visje aangevallen als je te dichtbij komt. Beide soorten hebben ook zeer grote jongen. Deze kunnen vrij eenvoudig voedsel vinden.

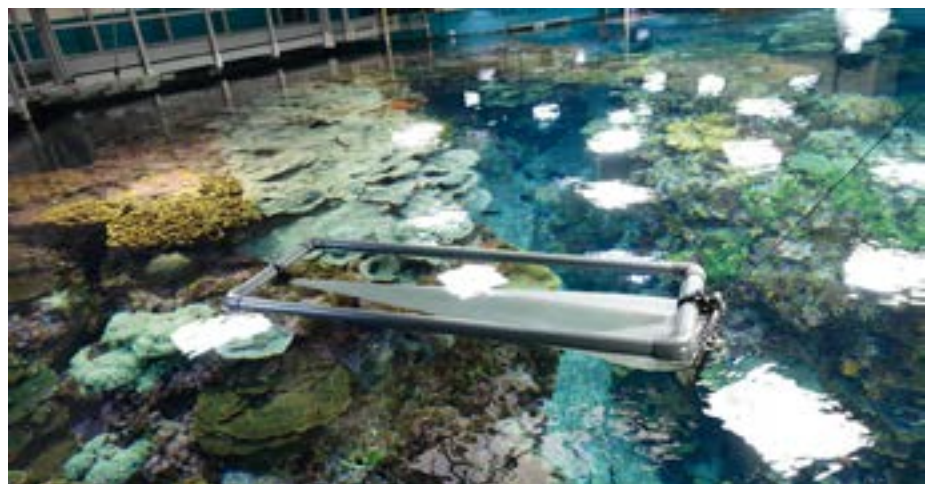
Piepkleine eitjes

Heel veel andere koraalvissoorten zetten de eitjes en de zaadcellen af in het vrije water. Dit doen ze beide op hetzelfde moment; soms na een uitgebreide 'dans', maar in ieder geval gereguleerd door de

maancyclus. Met volle maan is het 'knallen geblazen'. Veel vissoorten gaan dan tegelijkertijd bezig met de voortplanting in de hoop dat het nageslacht de beste overlevingskansen heeft. Bovendien produceren ze heel veel eieren en die zijn piepklein. Na bevruchting worden de eieren door de stroming meegenomen naar het open water.

Uit deze piepkleine eitjes komen na een paar dagen vislarfjes, die nog kleiner voor moeten vinden. Eieren en vislarfjes worden eenvoudig opgegeten door grotere vissen, of verdwijnen in een aquarium in de filters. Daarnaast is in het koraalrifbassin niet het juiste voer te vinden voor dit heel kleine grut, dus overleven ze niet. In samenwerking met Diergaarde Blijdorp zijn begin 2023 rond volle maan een aantal dagen eitjes verzameld door verschillende netten aan het wateroppervlak in de stroming te plaatsen. Monsters zijn naar een lab verstuurd om met DNA-onderzoek te achterhalen van wie de eitjes zijn: eitjes van de mandarijnpietvis, de fuselier, het vlagbaarsje, de tweekleurige doktersvis en de borstel-tanddoktersvis zijn gevonden. Afgelopen najaar heeft het Ocean-team drie avonden 'gevist' op eieren tijdens volle maan. Een prima vangst van negen tot twaalf soorten was het resultaat. Nu is het nog afwachten wat het lab dit keer voor soorten vindt. Amerikaanse publieksaquaria houden een database bij van alle foto's van viseieren uit aquaria, waarvan met DNA-onderzoek de soort is bepaald. De resultaten uit Burgers' Ocean worden daar ook aan toegevoegd. Met deze database leren we allemaal steeds meer over het herkennen van eieren.

Tekst: Max Janse

Door een drijvend net in de stroming van het koraalrif te plaatsen, kunnen we viseitjes verzamelen.

Leuk & leerzaam dagje dierenpark

Educatie is één van de hoofdoelen van Burgers' Zoo. Zoals we in onze missie beschrijven, streven we ernaar om zoveel mogelijk mensen de verwonderlijke wereld van de natuur te laten beleven om ze daarmee te inspireren, iets mee te geven, zo mogelijk hun gedrag te beïnvloeden en ze samen te laten genieten van alles wat de natuur ons geeft.

Bij educatie denkt u misschien als eerste aan onderwijs. Dat is niet zo gek: Burgers' Zoo werd afgelopen jaar door meer dan 28.000 leerlingen en studenten bezocht. Zowel basisscholen, middelbare scholen, MBO's, HBO's als universiteiten weten de zoo te vinden als inspirerende leeromgeving. Maar ook bezoekers die niet in schoolverband komen, kunnen veel opsteken in de zoo.

Infotafels en rondleidingen

In Burgers' Zoo zijn ruim tweehonderd educatieve vrijwilligers actief. U heeft ze vast wel eens gezien, in hun felgroene Burgers' Zoo-kleding. Deze gidsen lopen rond of bemensen een infotafel. Ze zijn beschikbaar voor alle vragen van bezoekers. Variërend van praktisch ('Waar vind ik de capybara's?') tot filosofische pareltjes - vaak van jonge bezoekers - als: 'Waarom bestaan er gnoes?'

Jong geleerd...

Jong geleerd is oud gedaan. Daarom bieden wij kinderen allerlei mogelijkheden om de natuur te ontdekken. Door hen met al hun zintuigen onder te dompelen - bijvoor-

beeld in de geuren, kleuren en geluiden van Burgers' Bush. Voor extra verdieping zijn er maandelijkse Kindercolleges. En 's zomers genieten duizenden kinderen van de leuke en leerzame musicals met Zoë & Silos.

Educatieve evenementen

Voor evenementen, zoals IJstijd & Zoo, wordt een educatieprogramma op maat gemaakt. Zo zijn er deze winter naast levensgrote ijstijdieren ook bijbehorende informatieborden, een audiotour en peuter- en kleuter-rondleidingen. Ook kunnen kinderen zelf mammoetbotten opgraven en grotschilderingen maken. Voor volwassenen is er een fototentoonstelling en rondleiding over klimaatwinnaars en -verliezers en een avondlezing die bij het thema aanhaakt.

Zakelijke groepen

Een bijzondere categorie als het gaat om educatie, zijn zakelijke groepen. Zij komen in eerste instantie vaak voor de mooie omgeving en de faciliteiten van het Safari Meeting Centre, maar staan zeker open voor inspiratie uit onverwachte hoek. Denk aan een educatieve lezing door een bio-

loog. Wat zijn bijvoorbeeld de sterke kanten en valkuilen bij de leiders onder de gorilla's en chimpansees? Of wat is het geheim van samenwerking in een kolonie bladsnijdermieren?

Online leren

Het dierenpark sluit 's avonds zijn deuren, maar het internet is 24 uur per dag te bezoeken. Op de website en op social media kunt u dag en nacht genieten van foto's, filmpjes en weetjes uit ons dierenpark. Heeft u zin gekregen om (nog) meer te leren van en over Burgers' Zoo? Op onze website vindt u info-pagina's over een kleine honderd diersoorten en een veertigtal plantensoorten. Tot slot een online aanrader: de Burgers' Zoo Colleges, waarin dierentuinmedewerkers hun kennis met u delen. U bent immers nooit uitgeleerd. Scan hiervoor de QR-code.

Tekst: Marieke Ankoné

Kleurrijke beroepen in een dynamisch dierenpark

Een dierentuin is een boeiende organisatie. De meest uiteenlopende dieren en planten moeten goed verzorgd worden en voor de medewerkers is een veilig en prettig werkklimaat belangrijk. En er zijn uiteraard ook afdelingen die zich helemaal niet met de levende collectie bezighouden, maar met de bedrijfstechnische kant, of bijvoorbeeld de retail of de horeca. Geen wonder dat niet alleen de dieren- en plantencollectie kleurrijk en divers is, maar zeker ook het scala aan verschillende beroepen dat je in Burgers' Zoo vindt. Deze keer maken we kennis met de werkzaamheden van de hoofdplantenverzorger: Jeroen Kuiper.

Na een snoeironde in de Bush treffen we Jeroen Kuiper (43 jaar) in het aangrenzende Bush Restaurant, waar de bezige bij voor de ZieZoo-redactie even ruimte heeft gemaakt voor een verhaal over zijn werkzaamheden. "Ik werk hier nu drie jaar met heel veel plezier: het werk is erg veelzijdig en je werkt met verrassend veel mensen en afdelingen samen. Dat maakt het ontzettend leuk én erg afwisselend." De geboren en getogen Ulftenaar (Achterhoek) rondde in zijn woonplaats de basis- en middelbare school af om daarna naar de middelbare tuinbouwschool in Nijmegen te verhuizen. Na deze vierjarige MBO-opleiding heeft Jeroen acht jaar voor een hoveniersbedrijf uit Ulft gewerkt, hoofdzakelijk voor particulieren. Aansluitend deed hij dertien jaar ervaring op bij hoveniersbedrijf Hendriksen in Didam. In die jaren was hij al abbonementhouder bij Burgers' Zoo en kwam onze vacature hem onder ogen.

Zijn team plantenverzorgers bestaat inclusief Jeroen zelf én een BBL-kracht uit zeven mensen. Vaak voegt hij ook nog een stagiair aan zijn team toe. "Ik vind het erg gaaf om samen met meerdere mensen van verschillende afdelingen iets moois te maken. Je krijgt veel vrijheid, vertrouwen en verantwoordelijkheid. En je moet heel flexibel kunnen zijn. Burgers' Zoo biedt jonge mensen bovendien de tijd en ruimte om wat te leren. In Burgers' Zoo werken veel positieve, erg gedreven mensen. Dat inspireert." Als vader van twee zonen (7 en 10 jaar) is Jeroen privé vaak op het voetbalveld te vinden en ook loopt hij graag hard. Daarnaast houdt hij van wandelen en lekker de natuur in trekken.

"Ik denk dat het goed werkt om af en toe bij elkaar in de keuken te kijken, zodat je beter begrijpt hoe andere afdelingen functioneren en waarom zij zaken aanpak-

ken zoals ze dat nu doen. Zo werken wij als plantenafdeling nauw samen met de diervverzorgers en de technische dienst. We overleggen veel, om zaken op elkaar af te stemmen en het zo goed mogelijk te doen voor plant, dier en mens." Ook voor de toekomst heeft Jeroen veel plannen: "Ik denk dat we buiten in het park nog meer met groen kunnen doen. Nog meer biodiversiteit. Van tijd tot tijd kunnen we diervverblijven opnieuw inrichten, zoals we net met het berenverblijf hebben gedaan bijvoorbeeld. Nog meer groen aanbieden aan de dieren, zowel als beplanting als ook in de vorm van vers gesnoeid voedsel." Met een hartelijke handdruk neemt Jeroen afscheid om zijn aandacht weer te verleggen van ons naar de bijzondere dracaena-collectie in de Bush.

Tekst: Bas Lukkenaar

Nieuws uit de Zoo

Breedsnuitkaaiman

Helaas hebben we afscheid moeten nemen van ons vrouwtje breedsnuitkaaiman. Zij was sinds 2007 bij ons in collectie. We hopen dat we binnenkort weer kaaimannen in het verblijf in de Bush kunnen laten zien.

Renkoekoeken

De renkoekoek is weliswaar geen bedreigde soort, maar is wel een bijzondere soort met eigen kenmerken en gedrag. Bovendien lukt de fok in de Europese dierentuinen (met uitzondering van Burgers' Zoo) niet goed. Daarom is door de Europese vereniging van dierentuinen besloten om voor deze soort een officieel EEP (soortbehoudsprogramma) op te zetten. Burgers' Zoo doet momenteel al de monitoring.

Vernieuwing

Burgers' Zoo is momenteel hard aan het werk om het park weer verder te vernieuwen en te verbeteren! Deze bouwwerkzaamheden kunnen voor u helaas wat ongemak opleveren. Een klein deel van de route rondom de Bush is tijdelijk niet toegankelijk. Hier komt een gloednieuwe, spannende speeltuin (zie sfeertekening van Speelmaatje).

Laat de zon maar schijnen!

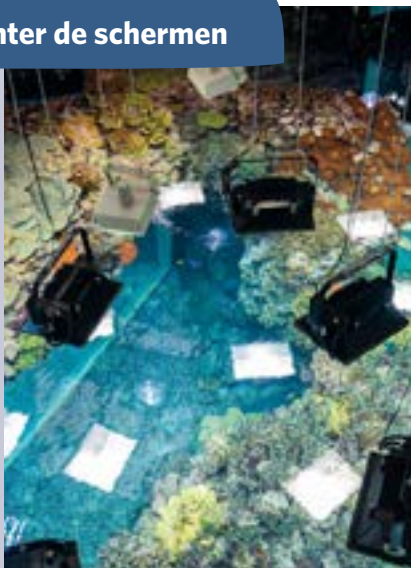
De plaatsing van 1.500 extra zonnepanelen op de daken van de Ocean en het Safari Meeting Centre is niet alleen een mooie stap in de richting van duurzaamheid. De actie heeft ook veel pers aandacht getrokken.

[Klik hier voor video](#)

Ocean achter de schermen

De altijd populaire rondleidingen 'Ocean achter de schermen' geven een uniek kijkje op de werkvloer van de Ocean. Ook in 2024 gaan we deze rondleidingen voor bezoekers weer aanbieden. Houd de website in de gaten.

Passiflora's verdeeld

Ruim een jaar geleden hebben we honderden potten met passiebloemsoorten en -kweekvormen overgenomen van de Passiflorahoeve die haar deuren sloot. Bedoeld als noodopvang duurde het een tijdje. Maar inmiddels hebben diverse botanische tuinen de door hen gewenste soorten opgehaald en een nieuw thuis gegeven.

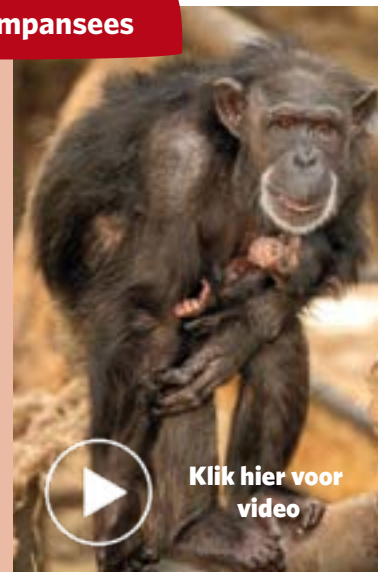
Een nieuwe klimtuin

Een geweldige nieuwe klimtuin staat in de Rimba, in het verblijf voor de beren en binturongs. Maleise beren zijn uitstekende klimmers en ook binturongs brengen een groot deel van hun leven in de bomen door. Ze kunnen hun hart ophalen met al die nieuwe klimbomen.

Twee jonge chimpansees

De chimpanseegroep is uitgebreid met maar liefst twee borelingen! Daar zijn we heel blij mee, want zowel in ons park als in de gehele Europese chimpanseepopulatie slaat de vergrijzing best toe. Meer over de kleintjes leest u in het jaaroverzicht.

Klik hier voor video

Geboortegolf waterbokken

Waterbokken kennen in het wild een geboorte-seizoen. Dat vindt plaats in het droogseizoen, tussen augustus en november. Afgelopen herfst was het in Nederland zeker allesbehalve droog. Toch zitten we midden in een geboortegolf waterbokjes. Dit heeft vooral te maken met het feit dat er

voorheen een tijdlang geen vruchtbare bok in de groep was. Dat is nu dus anders en dit is het mooie resultaat!

Klik hier voor video van een geboorte

Wintersfeer

Winterfans zijn aan het juiste adres bij het terras van de Coffee Corner. Die is tot en met 25 februari in wintersfeer aangekleed met een stijlvol après-ski thema en veel kerstbomen. In de schoolvakanties en in het weekend kunt u hier terecht voor erwtensoep, glühwein, warme chocolademelk en churros.

Schelp overleden

Onze grootste doopvontschelp leefde 18 jaar lang in Burgers' Ocean, in het voormalige nachtkoraal. Helaas is dit weekdier overleden. De doopvontschelp die nu het grootst is, moet nog flink groeien, want hij is pas zes jaar oud. Deze soort is bedreigd en wordt helaas nog wel eens na illegale import in beslag genomen. Burgers' Zoo is opvanglocatie voor dit soort in beslag genomen ongewervelde zeedieren.

Moerasorchidee in bloei

De tropische moerasorchidee bloeit in Azië van september tot november en in Australië van april tot juni. In Burgers' Bush laat hij zijn prachtige bloemen heel trouw altijd vanaf begin december zien. Zolang het winter is, kunt u deze fraaie orchidee zien bloeien aan het rand van het rijstveld.

Meer over de moerasorchidee

Terugblik op 2023

Bij het achtergrondgeluid van de Top 2000 is het elk jaar tijd voor de terugblik op het afgelopen jaar. Hopelijk vindt u het interessant en plezierig om ook op deze plek 2023 nog een keer de revue te laten passeren, vanuit het oogpunt van Burgers' Zoo!

Wel en wee bij de dieren

Mensapenperikelen

Bij de mensapen dit jaar blije en verdrietige momenten. In mei verslechterde de toestand van de gorilla Bauwi na een kort ziekbed dermate, dat hij is ingeslapen. De zilverrug was al sinds 2001 de leider van de groep gorilla's. Zijn inmiddels veertienjarige zoon Nakouh heeft de centrale rol van zijn vader grotendeels over weten te nemen, al wordt hij daarbij wel eens uitgedaagd door de puberstreken van zijn jongere broer. Doordat alle gorillavrouwtjes anticonceptie krijgen, is het momenteel niet problematisch om tijdelijk een zoon

als leider in de groep te hebben.

Zoals verwacht ging de introductie van een Deens chimpanseevrouwtje en een Zweeds chimpanseemannetje in onze bestaande groep niet zonder horten en stoten. In vele kleine stapjes werden combinaties uitgeprobeerd en telkens weer nieuwe groepjes aan elkaar voorgesteld. Het Zweedse mannetje viel bij de vrouwtjes goed in de smaak. En dat was fijn, want genetisch was hij heel geschikt als fokmannetje. Helaas kwam het eind van de zomer toch tot een serieus gevecht. Twee van onze mannetjes bliezen een oud bondgenootschap nieuw leven in en namen samen de toch-niet-echt-meer-nieuwko-

mer te grazen. Weer gescheiden van de agressors kon het mannetje letterlijk en figuurlijk zijn wonden likken. Helaas was hij ernstig te pakken genomen en hoewel de verwondingen niet direct levensgevaarlijk waren, is hij een aantal dagen later toch komen te overlijden. Hoewel we wisten dat zo'n introductie bij chimpansees risicovol is, was het een grote klap voor het team verzorgers. Een lichtpuntje: twee chimpanseevrouwtjes zijn door dit mannetje bevrucht. In september en oktober bevielden ze van een gezonde zoon respectievelijk dochter. Het zijn in ons park de eerste levensvatbare nakomelingen bij de chimpansees in meer dan 15 jaar. En ondanks dat beide moeders onervaren zijn, gaat het op het moment van schrijven goed met de moeders en jongen.

Pech en blijdschap

In de zomer werden we verblijd met de geboorte van een girafje. Helaas had het jong door een verkeerde ligging in de baarmoeder overstrekte pezen in de achterpoten. Spalken en alle bezoeken van de dierenarts mochten niet baten en het jong is daarom ingeslapen. Een verkeerde ligging in de baarmoeder werd ook het fokvrouwtje boomstekelvarken fataal: een stuitligging is bij stekelvarkens funest; ook hier kon de dierenarts geen wonderen verrichten.

In september zag een zeekoetje het levenslicht. Deze spruit, een vrouwtje, gedijt heel goed; meer over de jonge zeekoe leest u op pagina 3.

De bedreigde zwijnsherten hebben nu twee verblijven in Burgers' Zoo, want ze namen ook hun intrek in het voormalige rendiervverblijf. Daar zijn inmiddels een aantal kalfjes geboren. Het waren niet de enige hoefdieren: de zebragroep is met zes jongen gegroeid en er zijn een paar gnoes en een Oost-Afrikaanse spiesbok geboren. Tegen het einde van het jaar zette bij de ellipswaterbokken een geboortegolf in.

Als bijzonder kweeksucces zijn onder meer ook vermeldenswaardig: de prachtvruchtenduiven en kroonduiven in de Bush, socorroduiven en Mexicaanse nonpareils in de Desert en er zijn bevruchte eieren van de luipaardhaaien!

Niet hier uit het ei gekomen, maar wel hier opgegroeid, is een jonge monniksgier. Ons koppel zat op een onbevrucht ei, terwijl elders in Europa een net uit het ei gekropen jong niet door de ouders verzorgd werd. Via de stamboekhouder werd het jong aan Burgers' Zoo doorbemiddeld, waar het met

Na een voorplantingspauze van 15 jaar werden er in 2023 twee gezonde chimpanseejongen geboren.

De zwijnsherten, een bedreigde hertensoort, hebben in 2023 een aantal jongen gehad.

succes is geadopteerd. Na maandenlang goed door de adoptieouders verzorgd te zijn, is de inmiddels flinke jonge gier eind november naar België verhuisd om daar in een dating-volière een passende partner te mogen kiezen. Een prachtig voorbeeld voor mooie internationale samenwerking!

Nieuwe diersoorten

In de Bush hield het stel bruine hokko's ons in 2023 bezig. Aan het begin van het jaar werden deze grote hoendervogels losgelaten in het Arnhemse regenwoud. Daar blonken ze uit door bovenmatige interesse in onze bezoekers en dan vooral in koekjes in kinderhanden, kleurrijke veters en speelse versieringen aan kinderwagens. De Burgers' gidsen en de dierverzorgers

hadden hun handen vol met 'hokko bodyguard' spelen, want ook menig bezoeker kon niet van de slechts schijnbaar tamme vogels afblijven. De bruine hokko's zijn inmiddels uit de Bush gehaald.

Een nieuwe diersoort die een mooie aanwinst blijkt, zijn de vieroogvissen. De trouwe abonneementhouders weten dat we in 2017, vlak na opening, een poging met deze soort deden in een deel van het zoetwaterbassin in de Mangrove. Maar daar deden ze het niet goed. In de krabbenkreek van de Mangrove zwemt deze soort nu sinds januari. Ze zijn goed te zien, hebben het blijkbaar naar hun zin en ze hebben zich ook al voortgeplant. In de Ocean zijn nu zeenaalden en een donkere reuzentandbaars te zien.

Uit de diercollectie

Een aantal diersoorten heeft ons park verlaten. De bejaarde laatste Chinese muntjak overleed in het voorjaar, daarmee is deze soort tenminste voorlopig niet meer in Burgers' Zoo te zien. Eind november overleed het mannetje grijsnuitlipvis in de Ocean en ook deze was in ons park de laatste van zijn soort. In mei vertrok de hele groep flamingo's naar een Limburgs dierenpark. Daar wonen ze nu in een verblijf onder een groot net, wat in tijden van vogelgriep als voldoende 'afgeschermd' geldt ten opzichte van wilde vogels. Het voormalige flamingoverblijf is bij het verblijf van de moeraswallaby's getrokken; deze kangoeroesoort heeft de afgelopen jaren aardig aan gezinsuitbreiding gedaan.

De vieroogvissen zijn terug van weggeweest in de Mangrove.

Safari Meeting Centre

Het congrescentrum midden in Burgers' Zoo, Safari Meeting Centre genaamd, draaide een uitstekend jaar. Veel zakelijke groepen, van personeelsverenigingen, klantendagen tot internationale symposia, maakten gebruik van de mooie zalen en faciliteiten. De afdelingen Events en Educatie zijn zoals eigenlijk altijd bezig met het verder ontwikkelen van lezingen en programma's. In het najaar hebben we een aantal keren grote teambuildingsactiviteiten in het park gehouden, voor groepen van meer dan honderd personen. Een logistieke uitdaging voor de Burgers' gidsen! Naast programma en zalen speelt natuurlijk het horecagedeelte een belangrijke rol bij zo'n zakelijk evenement. We merkten dat andere dierentuinbezoekers wel eens in de war raakten door de bewegwijzering en aanduiding 'Safari Restaurant', terwijl dit restaurant de meeste tijd van het jaar puur voor zakelijke gasten gereserveerd is. Daarom is na de zomer de aanduiding Safari Restaurant op plattegronden en wegwijzers verdwenen. Deze 'verdwijntruc' houdt trouwens in dat op tientallen wegwijspalen richtingsvanden overstickerd moeten worden - meer werk dan men zou denken! Een memorabel moment was dat het Safari Meeting Centre werd uitgeroepen tot 'Beste Meeting Locatie XL van Gelderland' bij Meeting Review, een award die niet zomaar op een verkiezing gebaseerd is, maar op tevredenheidsscores van klanten in reviews.

Steeds duurzamer

Burgers' Zoo heeft zichzelf ambitieuze duurzaamheidsdoelstellingen opgelegd en om deze te halen, zijn er eigenlijk continu acties nodig. Soms zijn dit veranderingen in werkprocedures. Doordat we nu bijvoorbeeld meerdere kleine zakelijke groepen samen van één lunchbuffet laten genieten in plaats van voor elk groepje een eigen klein buffetje op te bouwen, hebben we

minder voedselderving en daarmee minder verspilling. Soms gaat verduurzaming gepaard met flinke investeringen. Denk bijvoorbeeld aan de verdrievoudiging van het aantal zonnepanelen op het dak van het Safari Meeting Centre en de Ocean. Daar liggen nu al met al zo'n 2.300 stuks zonnepanelen die zoveel elektriciteit opwekken

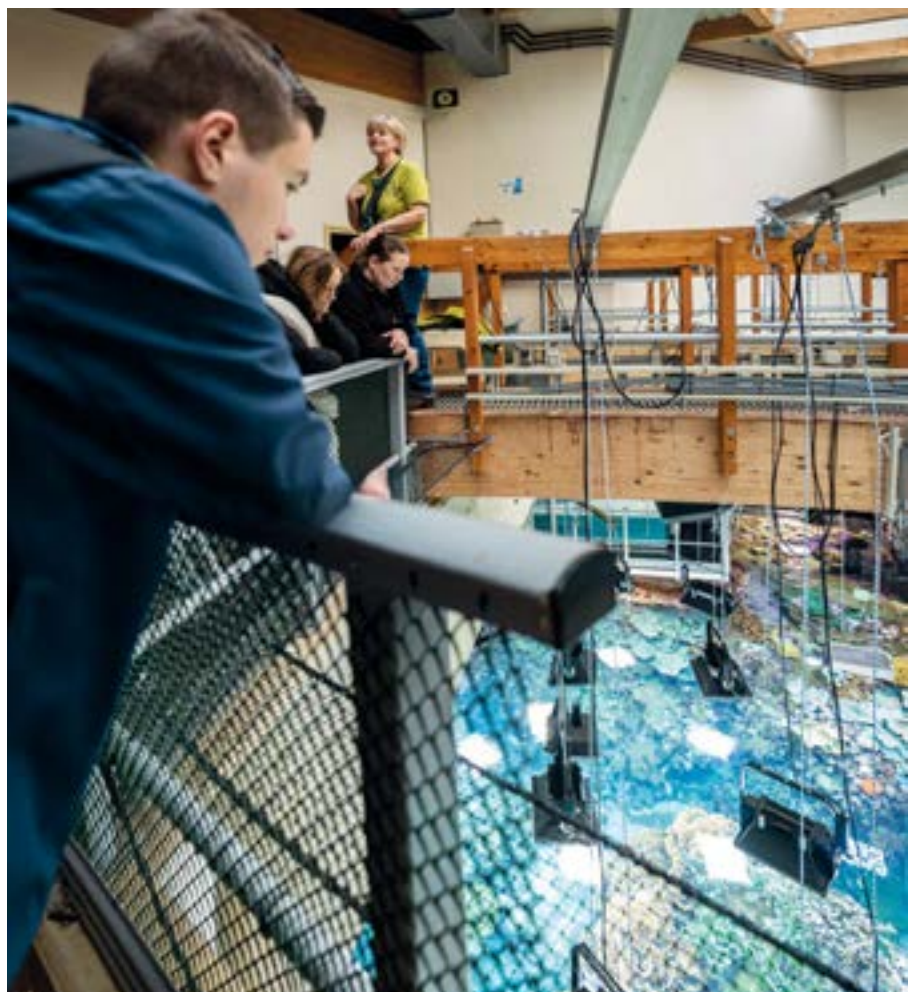
als ongeveer het jaargebruik van 240 vierpersoonshuishoudens.

Boordevol educatie-activiteiten

De educatieafdeling en de Burgers' gidsen hebben ook in 2023 zeker niet stilgezeten. Zo nam Burgers' Zoo in oktober deel aan het Nationale Wetenschapsweekend, in juni werd een weekend lang stil gestaan bij de inheemse fauna en flora in het kader van BuurNatuur en in de voorjaarsvakantie werden we zowat onder de voet gelopen tijdens de dagelijkse openstelling van de Ocean achter de schermen. In het nieuwe schooljaar gingen ook weer maar liefst tien nieuwe Kidsclub-groepen in drie leeftijdscategorieën van start. Tegen het eind van het jaar zullen tevens meer dan 1.200 geboekte rondleidingen gegeven zijn. En natuurlijk is er weer veel ondersteuning gegeven aan de evenementen, zodat die ook een 'educatief sausje' met extra activiteiten zoals kleuterprogramma's, gezinspeurtochten en rondleidingen kregen.

Evenementen

Zoë en Silos maakten in hun zomerse Ocean Musical maar liefst 56.000 bezoekers met hun voorstelling blij. Bent u met uw (klein)kinderen naar de musical geweest? Dan kunt u zeker nog de vro-

Rondleidingen op de werkvloer van de Ocean zijn zeer populair en gaan ook in 2024 weer plaatsvinden.

lijke liedjes als de 'Haaienvinnen-shake' en 'Aaf, de Adelaarsrog' mee neuriën! Sinds de herfstvakantie heerst in Burgers' Zoo de ijstijd. De modellen van mammoet, grondluiaard en sabeltandtijger oogsten veel 'aaahs' en 'ooohs', en veel bezoekers gaan gretig met de speurkaart op stap om alle ijstijddieren te vinden. De kinderactiviteiten in weekenden en vakanties bij de uitgang van de Ocean, zoals pyriet zeven, botten graven en grotschilderingen maken, mogen rekenen op bijzonder groot enthousiasme.

Onderzoek en wetenschap

Afgelopen jaar observeerden er diverse gedragsonderzoekers bij de mensapen. Niet alleen maar om het sociale functioneren in al deze veranderende groepen goed te documenteren, maar ook met meer theoretische vraagstukken zoals gevoel voor ritme in de communicatie van chimpansees. Ook in de Ocean waren weer afstudeerders bezig, met name om de nutriëntenhuishouding in het levende koraalbassin in kaart te brengen. Onze Citizen Science-groep boog zich over het koralen snoepen door papegaaivissen en over de kwestie of er een langlopend conflict is tussen de gevlekte

Kijk hier de musical terug

In de Ocean Musical ontmoeten Zoë en Silos verschillende vissen.

reuzentandbaars en de grijze rifhaai. Ook evalueerden ze onder meer de BuurNatuuractiviteiten. Op 21 december begon een meerjarig project, de bloei- en vruchten-

kalender in de Bush, waarop we in een komende ZieZoo zeker nog terugkomen!

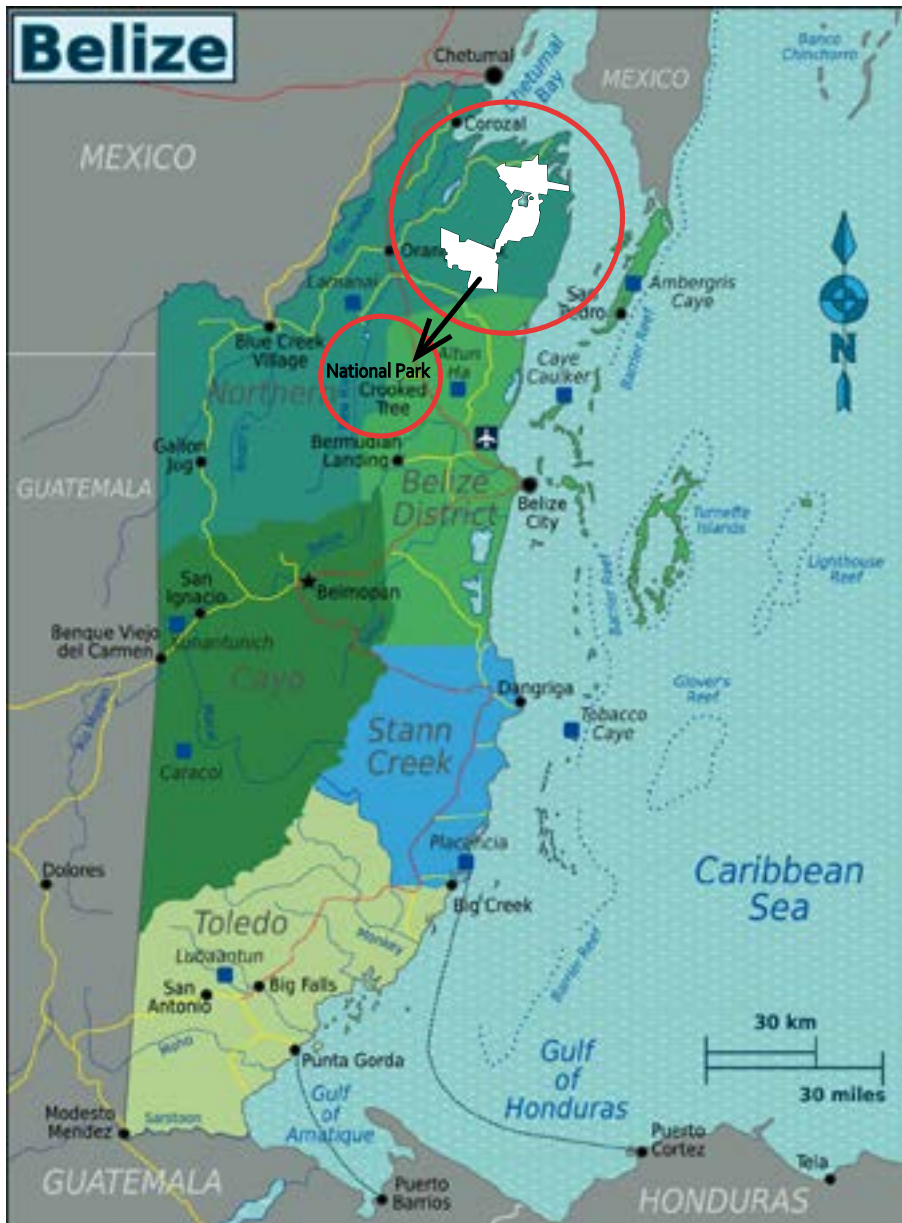
Tekst: Constanze Mager

De wolharige neushoorn is een van de ijstijd-dieren in het park.

Bouwen aan natuurbehoud

Burgers' Zoo ondersteunt al meer dan 30 jaar natuurbehoud in het Midden-Amerikaanse Belize. Dit project, dat als het ware zijn ambassade in Burgers' Mangrove heeft, is zeker bekend bij trouwe lezers. Deze keer een kort overzicht van hoe het afgelopen jaar in Belize ging en een vooruitblik op het nieuwe jaar!

Een groeiend project

Eind jaren '80 besloten de toenmalige Burgers' Zoo-directeur Antoon van Hooff en Maarten Bijleveld, een bevriende directeur van een Zwitsers vlinderpark, samen een stuk bos in Belize te beschermen. Dit nog redelijk overzichtelijke projectje is uitgegroeid naar een veilig gesteld gebied van meer dan 400 vierkante kilometer (wit deel in de bovenstaande kaart), met meer dan 50 lokale werknemers en een voorbeeldfunctie voor de hele Midden-Amerikaanse regio. Inmiddels zijn een tweetal Duitse parken, een Frans en nog

een Zwitsers park ook structurele sponsors van dit succesvolle project geworden. Afgelopen april werd in Belize met mooie festiviteiten stilgestaan bij het 30-jarige jubileum.

De Vrienden van Belize, een aan Burgers' Zoo gelieerde club van mensen die natuurbehoud in Belize een warm hart toedragen, hebben een mooie donatie aan dit project gegeven. Daarmee kan het voortbestaan en de uitbreiding van het kinderactiviteitenprogramma voortgezet worden. Een belangrijk initiatief om goodwill te kweken bij de omringende dorpsbewoners!

Een nieuwe corridor

Samen met de Belizaanse regering wordt naar de volgende uitbreidingsstap van het project gekeken. Het zou gaaf zijn om het gebied in Noordoost-Belize te kunnen verbinden met het wereldbepaalde wetlandsgebied 'Crooked Tree National Park'. De landpercelen die nodig zijn voor een corridor, zijn helaas in de handen van heel veel verschillende eigenaren. Maar het puzzelen, plannen en onderhandelen is in elk geval begonnen! We hebben geleerd geduldig te zijn en niet vol enthousiasme met wilde plannen te gaan galopperen, want het realiseren van de laatste corridor duurde al met al meer dan tien jaar. Desondanks zijn we zeer hoopvol dat het op een of andere manier zal gaan lukken om nog meer belangrijke delen aan het reeds beschermde gebied te koppelen.

De nodige ondersteuning

Gelukkig weten onze projectpartners ons ook meer en meer te vinden met de vraag voor inhoudelijke ondersteuning of als netwerk- en platformfunctie. Voor een voorgenomen project om poema's en jaguars te zenderen, is bijvoorbeeld een specialistische dierenarts nodig die de getrainde rangers terzijde staat. In Belize is de nodige expertise niet te krijgen, maar een van de partner-dierentuinen zal wel een connectie hebben en een balletje kunnen opgooien.

Ook met het naburige rehabilitatiecentrum Wildtracks, dat zich op opvang, verzorging en weer vrijlaten van zeeoaien, slingeren brulapen en diverse andere (kleinere) zoogdieren richt, hebben we heel goed contact. In 2023 is hier voor het eerst een gezond jong geboren bij een dier dat als jong zeeoekalfje is opgevangen en later weer in het wild is losgelaten. Wat een mooi succes! Burgers' gidsen geven op diverse dagen dierenbuttons weg tegen een kleine donatie voor dit leuke project. Bij Wildtracks kan men ook vrijwilligerswerk in de diervoorzorging doen. We horen vanuit het rehabilitatiecentrum dat er zich de afgelopen tijd naar verhouding meer en meer Nederlandse vrijwilligers aanmelden en dat veel mensen via Burgers' Zoo van dit project op de hoogte zijn. Burgers' Mangrove is dus op meerdere vlakken een waardige ambassade voor de natuur en het natuurbehoud in Belize!

Tekst: Constanze Mager

ZieZoo-enquête: u bent aan zet!

klik om enquête te
openen

klik om
te openen en
geef je
mening

Met veel toewijding en plezier verzorgt de ZieZoo-redactie viermaal per jaar het u inmiddels welbekende dierentuinmagazine en het bijbehorende kindermagazine. Wij worden daarbij gevoed en geïnspireerd door actuele ontwikkelingen in ons park en/of inhoudelijke artikelen over bepaalde dier- en plantensoorten van de biologen en dier- en plantenverzorgers die werkzaam zijn in Burgers' Zoo. Net als in het park zelf zijn we altijd bezig met de vraag hoe we alles verder kunnen verbeteren en vernieuwen. Daarom waarderen we uw feedback als lezer van ZieZoo als bijzonder waardevolle informatie!

Wilt u ons helpen?

Als vaste of regelmatige lezer van ZieZoo weet u dat ZieZoo een aantal vaste, terugkerende rubrieken kent. Voor ons is het erg waardevol om te weten in welke mate u die rubrieken waardeert (of juist helemaal niet interessant vindt). Naar welke onderwerpen gaat vooral uw interesse uit? Mist u bepaalde zaken in ZieZoo? Kortom, we hebben een aantal voor ons belangrijke vragen aan u!

Hoe doet u mee aan de enquête?

Ga naar de websitepagina burgerszoo.nl/ziezoo-enquete en vul daar onze vragenlijst in. We vragen naar schatting slechts vijf minuten van uw tijd en uw deelname wordt door ons zeer gewaardeerd. Aan de hand van de verzamelde reacties willen we desgewenst veranderingen gaan doorvoeren in de opzet van ZieZoo en zullen we rubrieken die extra goed gewaardeerd worden bijvoorbeeld wat vaker laten terugkomen in toekomstige nummers.

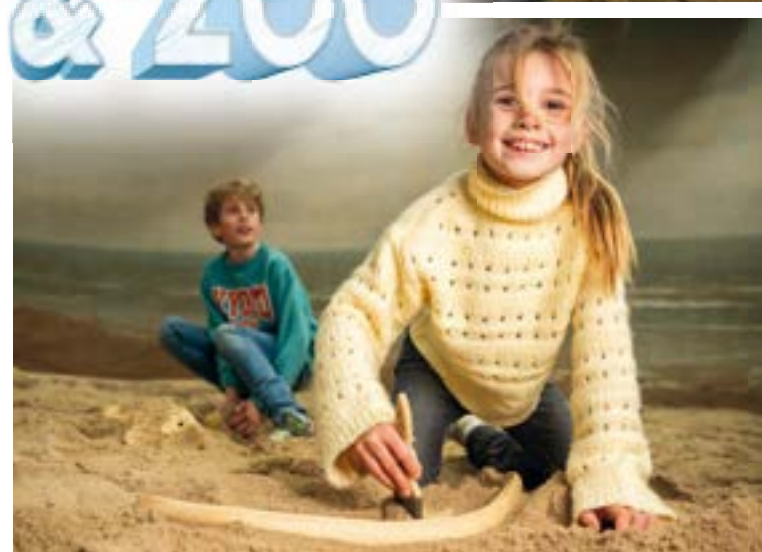
Maak kans op leuke prijzen!

Tot slot verloten we als blijk van waardering enkele leuke prijzen onder de deelnemers die de enquête volledig hebben ingevuld. De winnaars krijgen uiterlijk 31 januari 2024 persoonlijk bericht. Heeft u na die datum geen bericht van ons ontvangen, dan bent u helaas niet in de prijzen gevallen. Wilt u ons helpen met uw deelname? Alvast hartelijk dank namens alle schrijvers en redactieleden van ZieZoo!

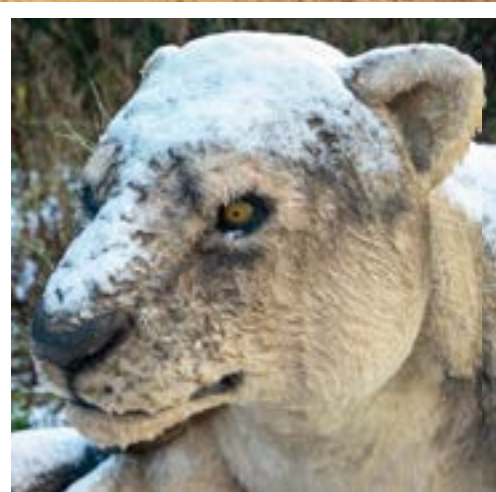
Tekst: Bas Lukkenaar

IJSTIJD & ZOO

WEGENS
SUCCES
VERLENGD!

Wegens succes verlengd t/m zondag 25 februari

Verspreid door het dierenpark spotten bezoekers tientallen diersoorten uit de Ijstijd op ware grootte, die speciaal voor Burgers' Zoo zijn ontworpen. Diverse dieren bewegen en maken geluid. Kom het beleven: een ijskoud avontuur voor jong en oud!

Kijk voor alle informatie op burgerszoo.nl/ijstijd

KONINKLIJKE
BURGERS' ZOO

